

В. В. Луць

# Монополія

**МОНОПОЛІЯ** (від моно... і грец. πωλέω – продаю) – виключне право на виробництво, торгівлю, промисли, що належить одній особі, певній групі осіб або державі (див. Державна монополія); великі об'єднання підприємців (картелі, синдикати, трести, концерни, консорціуми тощо), які виникають на базі зростаючої концентрації виробництва і капіталу та зосереджують у своїх руках більшу половину виробництва та (або) продажу будь-якого товару з метою досягнення панівного становища на ринку й одержання максимального прибутку. Монопол. вважають домінуюче становище підприємця, що дає йому можливість самостійно або разом з ін. підприємцями обмежувати конкуренцію певного товару на ринку. Зазвичай монополістом вважають підприємця, частка якого на ринку певного товару перевищує 35 %, однак згідно з рішенням Антимонопольного комітету України, монопол. може бути визнане становище підприємця, коли його частка на ринку певного товару становить і менше 35 %. Монопол. становище підприємців на ринку для всіх видів товарів нар. споживання, а також усіх видів робіт і послуг визначає Антимонопол. комітет України та його територ. відділ. у регіонах. Монопол. діяльність – дії чи бездіяльність підприємця (підприємців) за умови його монопол. становища на ринку у виробництві та реалізації товарів, а також дії чи бездіяльність органів влади та упр., спрямов. на недопущення, істотне обмеження чи усунення конкуренції. Зловживанням монопол. становищем вважають низку дій (чи бездіяльність) підприємця: нав'язування умов договору, що ставлять конкурентів у нерівне становище, або додатк. умов, що не є предметом договору (зокрема нав'язування товару, не потрібного конкуренту); обмеження або припинення виробництва, а також вилучення з обороту товарів з метою створення чи підтримки дефіциту на ринку або встановлення монопол. цін; частк. чи повна відмова від реалізації або закупівлі товару за відсутності альтернатив. джерел постачання чи збуту з метою створення або підтримки дефіциту на ринку чи встановлення монопол. цін; ін. дії з метою створення перешкод для доступу на ринок (виходу з ринку) ін. підприємців; встановлення дискримінац. цін (тарифів, розцінок) на свої товари, що обмежують права окремих споживачів; монопольно високих цін (тарифів, розцінок) на свої товари, що призводить до порушення прав споживачів, монопольно низьких цін на свої товари, що призводить до обмеження конкуренції. До порушення прав споживачів та обмеження конкуренції призводять і неправомірні угоди між підприємцями, спрямов. на встановлення

(підтримання) монопол. цін, знижок, надбавок (доплат) або націнок; розподіл ринків за територ. принципом, асортиментом товарів, обсягом їхньої реалізації чи закупівель або за колом споживачів чи за ін. ознаками з метою їх монополізації; усунення з ринку або обмеження доступу на нього продавців, покупців, ін. підприємців. Монопол. вважають також діяльність органів влади та упр., спрямов. на недопущення, істотне обмеження чи усунення конкуренції, зокрема вчинення дій, які розцінюють як дискримінацію підприємців. До них належать: заборона створення нових підприємств чи ін. організац. форм підприємництва в будь-якій сфері діяльності, а також встановлення обмежень на здійснення окремих видів діяльності, на виробництво певних видів товарів з метою обмеження конкуренції; примушення підприємців до вступу в асоціації, концерни та ін. об'єднання підприємств, а також до пріоритет. укладення договорів, першочерг. поставки товарів певному колу споживачів; прийняття рішень про централізов. розподіл товарів, що призводить до монопол. становища на ринку; встановлення заборони на реалізацію товарів з одного регіону в ін.; надання окремим підприємцям податк. та ін. пільг, що ставлять їх у привілейов. становище щодо ін. підприємців, що призводить до монополізації ринку певного товару; обмеження прав підприємців щодо придбання та реалізації товарів; встановлення заборони чи обмежень стосовно окремих підприємців або груп підприємців. Недобросовісною конкуренцією визнано неправомірне використання фірм. найменування, знака для товарів і послуг або будь-якого маркування товару (див. Марка торгова), а також неправомірне копіювання форми упаковки, зовн. оформлення, імітація, копіювання, пряме відтворення товару ін. підприємця, самовільне використання його імені; умисне поширення неправдивих або неточних відомостей, що можуть завдати шкоди діловій репутації або майновим інтересам ін. підприємця; отримання, використання, розголошення комерц. таємниці, а також конфіденц. інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну ін. підприємця; замовлення, виготовлення, розміщення чи поширення реклами, що не відповідає вимогам чинного законодавства України і може завдати шкоди фіз., юрид. особам або державі. Держ. контроль за дотриманням антимонопол. законодавства, захист інтересів підприємців та споживачів від його порушень, зокрема від зловживання монопол. становищем і недобросовісної конкуренції, здійснює Антимонопол. комітет України та його територ. відділення. За порушення антимонопол. законодавства передбачена низка покарань: примус, поділ монопол. утворень, накладення штрафів на підприємців – юрид. осіб; накладення адм. відповідальності на служб. осіб і громадян-підприємців; стягнення у дохід держ. бюджету прибутку, незаконно одержаного суб'єктами підприємн. діяльності внаслідок зловживання монопол. становищем або недобросовісної конкуренції; відшкодування потерпілій особі шкоди, заподіяної такою діяльністю, тощо. Див. також Монополія зовнішньої торгівлі.

## **Рекомендована література**

1. Базилевич В. Д., Филук Г. М. Природні монополії. К., 2006;

2. Филюк Г. М. Конкуренція і монополія в епоху глобалізації. Ж., 2009;
3. Економічна теорія. Політекономія: Навч. посіб. К., 2010;
4. Лагутін В. Монополія та конкурентна політика: політико-економічні проблеми // Екон. теорія. 2015. № 4.

### **Бібліографічний опис:**

Монополія / В. В. Луць// Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-69189>. – Останнє поновлення : 2023.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).